

**REPUBLIKA E SHQIPËRISË
MINISTRIA E ARSIMIT
DHE SPORTIT
INSTITUTI I ZHVILLIMIT TË ARSIMIT**

**PROGRAM ORIENTUES PËR MATURËN SHTETËRORE
(Provim me zgjedhje)**

**LËNDA:
FILOZOFIA**

Koordinator: Astrit Dautaj

Viti shkollor 2014-2015

TIRANË, JANAR, 2015

1. UDHËZIME PËR ZBATIMIN E PROGRAMIT

Programi orientues për lëndën me zgjedhje “Filozofi”, përfshin koncepte më të rëndësishme të lëndës, si dhe njohuritë dhe shprehjet themelore që synohen në këtë lëndë. Ky program është bazuar në udhëzimin Nr. 1, datë 12.01.2015 të MAS-it për “Zhvillimin e Provimeve të Maturës Shtetërore 2015”, në programin ekzistues të lëndës “Filozofi”, të zhvilluar në klasën e 12-të të shkollave të mesme.

Programi orientues për provimin me zgjedhje të filozofisë, i vlefshëm për provimet me zgjedhje në kuadrin e Maturës Shtetërore për vitin shkollor 2014-2015, përbën një dokument të vlefshëm për shkollën e mesme, nxënësit e interesuar dhe specialistët e përfshirë në procesin e vlerësimit për provimet e Maturës Shtetërore.

- Programi përmban dhe siguron informacionin e nevojshëm orientues për mësuesit e lëndës “Filozofi” të shkollës së mesme, që do të përgatisin maturantët për provimin e filozofisë, si lëndë me zgjedhje në Maturën Shtetërore.
- Programi orienton nxënësit për përvetësimin e materialeve kyçe mësimore, njohuritë, konceptet dhe shprehjet kryesore që duhet të zotërojnë për të përballuar me sukses provimin e lëndës “Filozofi”, si lëndë me zgjedhje në Maturën Shtetërore.
- Programi përbën një dokument zyrtar që duhet zbatuar me korrektesë nga specialistët e përfshirë në hartimin e bankës së pyetjeve dhe tezës së provimit të lëndës “Filozofi”, si lëndë me zgjedhje për Maturën Shtetërore.

Ky program duhet shqyrtuar me kujdes nga secili prej grupeve të interesuara.

Kujdes i veçantë duhet bërë nga specialistët e përfshirë në hartimin e bankës së pyetjeve dhe të tezës së provimit të lëndës “Filozofi”, të cilët **nuk duhet të përfshijnë për vlerësim çështje mësimore që nuk janë parashikuar në këtë program**. Banka e pyetjeve dhe teza e provimit të përmbajnë njohuri dhe koncepte të trajtuara në tekstet e vendosura për këtë provim (shih më poshtë).

Mësuesit që do të përgatitin nxënësit për provimin e lëndës “Filozofi”, t’i aftësojnë nxënësit jo vetëm për çështjet mësimore, njohuritë, konceptet dhe shprehjet e përcaktuara në këtë program, por të trajtojnë me ta edhe çështje që nuk parashikohen në program, por që përmbajnë informacion të rëndësishëm dhe ndihmojnë nxënësit për të përvetësuar më mirë materialin e zgjedhur për provim.

Përgatitja e nxënësve për provimin e filozofisë të bëhet në mënyrë të vazhdueshme, në mënyrë që nxënësit të sigurojnë cilësinë e nxënies së çështjeve mësimore, të koncepteve ekonomike e filozofike dhe të shprehive të përcaktuara në program.

Kujdes!

Në rastet kur njëri prej teksteve alternative nuk trajton një objektiv të caktuar të programit, atëherë **mësuesi i lëndës, që ka përzgjedhur këtë tekst, ka detyrën të plotësojë informacionin e domosdoshëm për realizimin e objektivit të paralizuar.**

Nuk është detyrë e nxënësit të sigurojë tekste të tjera për të realizuar objektivat e munguar!

1.1 UDHËZIM I VEÇANTË

Testi në lëndën “Filozofi” do të ndërtohet duke u bazuar në kërkesat dhe objektivat e programit të lëndës “Filozofia 12”.

Testi **synon të vlerësojë atë çfarë di dhe është i aftë të bëjë nxënësi në fund të shkollës së mesme në lëndën e filozofisë**, duke u bazuar në kërkesat e programit dhe në mundësitë që ofrojnë tekstet.

Kjo do të thotë se:

- a. Maturanti testohet për të vlerësuar shkallën e përvetësimit prej tij të njohurive, të ideve dhe të koncepteve bazë të lëndës. Programi në vijim përmban pikërisht fushat, temat, çështjet dhe konceptet kryesore të përzgjedhura për t’u testuar në këtë provim.
- b. Maturanti testohet për aftësitë intelektuale të vëzhgueshme dhe të matshme, të synuara nga programi dhe të zhvilluara gjatë në lëndën e filozofisë në shkollë, të tilla si:

1. **Aftësia për të identifikuar dhe për të përshkruar (nivel i ulët intelektual).**
2. **Aftësia për të shpjeguar dhe për të analizuar (nivel mesatar intelektual).**
3. **Aftësia për të vlerësuar, për të marrë dhe për të mbrojtur qëndrime të caktuara (nivel i lartë intelektual).**

1. Aftësia për të identifikuar dhe për të përshkruar

- **Të identifikosh** do të thotë të zbulosh kuptimin e gjërave të prekshme (p. sh., filozofët) ose jo të prekshme (p.sh., koncepte, të tilla si: njohja, materia, ideja etj.). Të identifikosh diçka, do të thotë ta dallosh atë nga diçka tjetër, ta klasifikosh ose ta gruposh sipas ngjashmërisë etj. Për shembull, nxënësi të identifikojë (dallojë) periudhat kryesore të zhvillimit të mendimit filozofik.
- **Të përshkruash** do të thotë të dallosh, me shkrim ose me gojë, karakteristikat kryesore të një sendi ose dukurie. Këto mund të jenë sende të prekshme, konkrete, por mund të jenë edhe procese, institucione, qëllime etj. Për shembull, nxënësi të përshkruajë historinë e mendimit filozofik përmes përfaqësuesve të saj;

2. Aftësia për të shpjeguar dhe për të analizuar

- **Të shpjegosh** do të thotë të identifikosh, të përshkruash, të qartësosh ose të interpretosh diçka, p. sh.: shkaqet e ngjarjeve, kuptimin e ngjarjeve ose ideve të caktuara, arsyet për ndërmarrjen e veprimeve ose qëndrimeve të caktuara. Për

shembull, nxënësi të shpjegojë lidhjen e një rryme, të një pikëpamjeje ose të një qëndrimi filozofik me faktorë historikë (ekonomikë, shoqërorë, politikë, kulturorë, fetarë etj.)

- Të **analizosh** do të thotë të ndash diçka në pjesët e saj përbërëse për të qartësuar kuptimin ose rëndësinë e saj, për shembull, për të kuptuar shkaqet e ngjarjeve, pjesët përbërëse dhe pasojat e ideve, e proceseve të caktuara shoqërore, politike ose ekonomike. Për shembull, nxënësi të analizojë e të vlerësojë kufizimet ose vlerat e filozofëve, të mendimtarëve, të historianëve etj., në kohë dhe në hapësirë;

3. Aftësia për të vlerësuar, për të marrë dhe për të mbrojtur qëndrime të caktuara

- **Të vlerësosh** do të thotë të përdorësh kritere ose standarde për të gjykuar, p.sh., për anët e forta ose të dobëta të qëndrimeve që lidhen me çështje të caktuara, synime, mjete etj.
- **Të marrësh një qëndrim të caktuar** do të thotë të përdorësh kritere ose standarde për të arritur në një qëndrim që individi e zgjedh nga një numër i caktuar qëndrimesh ose në një qëndrim të ri. Për shembull, nxënësi të formulojë pikëpamjen e tij dhe të argumentojë pse të tjerët duhet të pranojnë mendimin e tij filozofik.
- **Të mbrosh një qëndrim të caktuar** do të thotë të përdorësh argumente dhe fakte që mbështetin atë qëndrim, ose të kundërshtosh një qëndrim të caktuar, duke marrë parasysh edhe argumentet që i kundërvihen qëndrimit tënd. Për shembull, nxënësi formulon dhe mbron me argumente qëndrimin e tij në lidhje me një çështje të caktuar filozofike, duke mbajtur parasysh edhe argumentet e tjera.

Model i shpërndarjes së pikëve që rrjedhin nga pyetje të niveleve të ndryshme në test

Nivelet e aftësive intelektuale		
Niveli u ulët	Niveli mesatar	Niveli lartë
Aftësia për të identifikuar dhe për të përshkruar...	Aftësia për të shpjeguar dhe për të analizuar...	Aftësia për të vlerësuar, për të marrë dhe për të mbrojtur një qëndrim të caktuar...
40%	40%	20%

Shembuj rezultatesh komplekse të nxëni, që mund të maten/vlerësohen:

- me anë të testeve që varen nga një kontekst i caktuar, të cilët nxënësi, pasi i lexon ose i analizon në një material të caktuar informativ, i plotëson me një ose me më shumë detyra.
- me anë të testeve me përgjigje të kufizuara.
- me anë të testeve me përgjigje të zgjeruara.

1. Rezultate të nxëni, që mund të vlerësohen me anë të testeve që varen nga një kontekst i caktuar, janë, për shembull, aftësitë:

- Për të dalluar lidhjet shkak-pasojë.
- Për të dalluar zbatimin e parimeve.
- Për të dalluar argumentet që kanë lidhje me çështjen.
- Për të dalluar hipoteza të arsyeshme.
- Për të dalluar përfundime të vlefshme etj.

2. Rezultate të nxëni, që mund të vlerësohen me anë të eseve me përgjigje të kufizuara, janë, për shembull, aftësitë:

- Për të shpjeguar lidhjet shkak-pasojë.
- Për të përshkruar zbatimin e parimeve.
- Për të paraqitur argumente të vlefshme.
- Për të formuluar hipoteza të arsyeshme.
- Për të formuluar përfundime të vlefshme.

3. Rezultate të nxëni, që mund të vlerësohen me anë të eseve me përgjigje të zgjeruara, janë, për shembull, aftësitë:

- Për të prodhuar, për të organizuar dhe për të shprehur ide.
- Për të lidhur të nxënit në fusha të ndryshme të dijes.
- Për të krijuar modele origjinale.
- Për të vlerësuar ide të vlefshme.

2. OBJEKTIVA TË PËRGJITHSHËM TË PROGRAMIT

Në fushën e njohurive

Nxënësi duhet të jetë në gjendje:

- të përshkruajë zhvillimin, evoluimin e mendimit filozofik, sipas periudhave historike;
- të dallojë periudhat kryesore të zhvillimit të mendimit filozofik;
- të përshkruajë karakteristikat kryesore të periudhës që lidhen me zhvillimin e filozofisë;
- të përshkruajë historinë e mendimit filozofik përmes përfaqësuesve të saj;
- të dallojë e të argumentojë lidhjen e disa prej koncepteve dhe problemeve kryesore të filozofisë me periudhat kryesore të mendimit filozofik në shekuj etj;

- të dallojë pikëpamjet e kundërta ose të ndryshme në historinë e mendimit filozofik dhe të përshkruajë dallimet dhe pikat e përbashkëta.

Historicizmi dhe lidhja e kushtëzimi reciprok

Nxënësi duhet të vlerësojë rrymat, mendimin dhe pikëpamjet filozofike, historike etj., në kohë dhe në hapësirë. Për këtë, ai duhet të jetë në gjendje:

- të dallojë tiparet thelbësore të periudhës historike, së cilës i përket një pikëpamje ose qëndrim filozofik;
- të shpjegojë lidhjen e një rryme, të një pikëpamjeje ose të një qëndrimi filozofik me faktorë historikë (ekonomikë, shoqërorë, politikë, kulturorë, fetarë etj.);
- të analizojë e të vlerësojë kufizimet ose vlerat e filozofëve, të mendimtarëve, të historianëve etj., në kohë dhe në hapësirë;
- të tregojë dhe të argumentojë rolin e filozofisë në përparimin e fushave ose aspekteve të ndryshme të jetës shoqërore e shkencore;
- të dallojë e të përshkruajë ndikimin e mendimit të përparuar botëror në mendimin filozofik në Shqipëri në periudha të ndryshme historike.

Ndryshimi dhe vazhdimësia

Nxënësi duhet të kuptojë procesin e ndryshimit dhe të vazhdimësisë së mendimit filozofik dhe të shpjegojë arsyen e ndryshimit dhe të vazhdimësisë.

- Të dallojë ndryshimet dhe vazhdimësinë historike dhe të tregojë si këto kanë ndikuar në zhvillimin ose ndryshimin e pikëpamjeve filozofike.
- Të dallojë tiparet kryesore të shoqërisë së sotme dhe të argumentojë vazhdimësinë e mendimit filozofik.

Krijimi i mendimi të pavarur

Nxënësi duhet të jetë në gjendje të krijojë dhe të respektojë mendimin e tij të pavarur. Për këtë, nxënësi duhet të jetë në gjendje:

- të dallojë ndryshimet që ekzistojnë në mendimin filozofik;
- të shpjegojë pse njerëz të ndryshëm kanë pikëpamje të ndryshme;
- të dallojë lidhjen e pikëpamjeve të ndryshme me interesa të ndryshme ekonomike, politike, fetare etj.;
- të formulojë pikëpamjen e tij dhe të argumentojë pse të tjerët duhet të pranojnë mendimin e tij filozofik.

Respektimi i diversitetit

Nxënësi duhet të jetë në gjendje:

- të dallojë vlerat pozitive edhe në rrymat filozofike, mendimet e pikëpamjet me të cilat nuk është dakord;
- të argumentojë që çdo mendim, pra edhe mendimi i tij, është i kufizuar nga koha dhe vendi, nga interesat, arsimimi, përkatësia ekonomike, shoqërore etj.;

- të tregojë pse të tjerët duhet të pranojnë mendimin e tij filozofik, për të kuptuar pse ai duhet të pranojë pikëpamjet e të tjerëve;
- të pranojë mendimin e tij dhe të tjetrit si mendime plotësuese në tablonë e përgjithshme të mendimit njerëzor të epokës.

3. Përmbajtja

Linjat	Përmbajtja e linjës (autorë, koncepte, probleme)
Linja 1. Periudha helenike	<ul style="list-style-type: none"> - Hyrje e shkurtër në të cilën të përshkruhen rrethanat historiko-shoqërore të lindjes së filozofisë së kësaj periudhe dhe veçoritë më të përgjithshme të kohës, veçanërisht lidhja e mitit me shkencën dhe ndikimi që ato kanë pasur në mendimin dhe praktikën e kohës. - Parasokratikët dhe Sokrati: shkolla e Miletit, pitagorianët, Herakliti, Leucipi dhe Demokriti, sofistët. - Platoni”: qëllimi i filozofisë, dialektika platonike, origjina e shkencës, reminishenca dhe miti, filozofia dhe politika, drejtësia, dekadencia e polisit, ligjet. - Aristoteli: organoni, kritika e teorisë së ideve, materia dhe forma, shpirti, morali, politika.
Linja 2. Periudha romake	<ul style="list-style-type: none"> - Përshkrimi i karakteristikave të përgjithshme të periudhës romake, që përcaktuan daljen e drejttimeve të mëposhtme filozofike: - Stoicizmi: origjina e stoicizmit, racionalizmi stoik, logjika, fizika, psikologjia, morali. - Epikurianizmi: kanonika, fizika, morali.
Linja 3. Drejtimit filozofike në shekujt e parë të erës sonë	<ul style="list-style-type: none"> - Përshkrimi i karakteristikave të përgjithshme të epokës, sidomos i skepticizmit në epokën perandorake.
Linja 4. Mesjeta dhe Rilindja	<ul style="list-style-type: none"> - Përshkrimi i karakteristikave të përgjithshme të epokës, e veçanërisht i atyre që trajtojnë marrëdhëniet e arsyes dhe të besimit, që përcaktuan këtë tip të mendimit filozofik në këtë periudhë. - Arsyeja dhe besimi: kuptimi i besimit, kuptimi i arsyes, përdorimi i arsyes në funksion të besimit. - Pjer Abelard: opinionet teologjike, arsyeja, dialektika, metoda. - Thoma Akuini: arsyeja dhe besimi, teoria e njohjes, provat e ekzistencës së Zotit, përshtatja e Aristotelit në funksion të teologjisë së krishterë. - Avicena: teologjia myslimane, ndikimi i Aristotelit dhe neoplatonizmit, morali, teoria e njohjes.

	<ul style="list-style-type: none"> - Averroes: komentimi i Aristotelit, teoria e intelektit. - Kampanela: platonizmi i tij, utopia.
Linja 5. Shekulli XVII	<ul style="list-style-type: none"> - Përshkrimi i karakteristikave të përgjithshme historiko-shoqërore që përcaktuan daljen e racionalizmit dhe të empirizmit dhe ndikimi i tyre në problematikën filozofike dhe në mendimin e kohës. - Frensis Bekon: kuptimi dhe shkencat eksperimentale, Organoni i Ri, prova eksperimentale. - Dekarti dhe kartesianizmi: metoda, kartesianizmi i shek. XVII. - Hobsi: kontrata shoqërore, e drejta, politika, morali. - Spinoza: reforma e mendimit, natyra njerëzore, liria dhe jeta e përjetshme, feja pozitive dhe politike. - Xhon Loku: teoria e njohjes.
Linja 6. Shekulli XVIII	<ul style="list-style-type: none"> - Përshkrimi i karakteristikave të përgjithshme historiko-shoqërore të shekullit që përcaktoi problemet e mëdha filozofike të kohës. Filozofia e shekullit XVIII si pararendëse e lëvizjeve të mëdha në Europë drejt një shoqërie më të mirë dhe më të lirë. - Monteskjë: natyra e ligjeve, ndarja e pushteteve. - David Hjum: teoria e njohjes. - Volteri: teoria e natyrës, njeriu dhe historia. - Rusoi: kontrata, liria, natyra njerëzore. - Kanti dhe filozofia e tij kritike: arsyeja teorike dhe praktike, feja.
Linja 7. Shekujt XIX dhe XX	<ul style="list-style-type: none"> - Përshkrimi i karakteristikave të përgjithshme historike që përcaktuan sistemet e mëdha filozofike. Kritika e tyre. Pikënisjet për drejtimit bashkëkohore të filozofisë. - Utilitarizmi anglez: (Bentam) teoria e njohjes, morali, e drejta. - Xhon Stjuart Mill: logjika, shkencat morale dhe morali. - Hegeli; ndarjet e filozofisë, filozofia e natyrës, filozofia e shpirtit, triada hegeliane, feja e drejta, historia. - Kirkegardi; individi, ekzistenca. - Ogyst Konti: reforma intelektuale dhe shkencat pozitive, sociologjia, feja e njerëzimit. - Marks: materializmi, historia, politika, ateizmi. - Fridrih Niçe: kritika e vlerave, mbinjeriu, ateizmi. - Sartri: ekzistenca, liria, ateizmi. - Xhon Djuj: teoria e njohjes, kuptimi i përvojës, etika, edukimi, shoqëria. - Disa drejtime dhe probleme të filozofisë bashkëkohore: psikanaliza dhe ndikimi në filozofi, hermeneutika dhe strukturalizmi.

1. PESHA SIPAS LINJAVE

Nr.	Linja	Pesha (në përqindje)
1.	Linja 1. Periudha helenik	- 15%
2.	Linja 2. Periudha romake	- 10%
3.	Linja 3. Drejtimet filozofike në shekujt e parë të erës sonë	- 5%
4.	Linja 4. Mesjeta dhe Rilindja	- 15%
5.	Linja 5. Shekulli XVII	- 15%
6.	Linja 6. Shekulli XVIII	- 15%
7.	Linja 7. Shekujt XIX dhe XX	- 25%